

K riešeniu narastajúcich problémov bezpečnosti v subsaharskej Afrike

5

Autor: Getnet TAMENE

Oponent: Michal DUBEŇ

Úvod

Význam africkej iniciatívy

Záujmy Európanov v Afrike

Zmena vnímania pojmu bezpečnosti

Bezpečnosť režimu versus ľudská bezpečnosť

Vnútrojná a vonkajšia akčérí ľudskej bezpečnosti v Afrike

Implikácie pre Slovensko

Úvod

V tejto práci zameriavame pozornosť na otázky bezpečnosti v subsaharskej Afrike, na to, či by mohla ohrozovať bezpečnosť vyspelého sveta a ako by mohla SR ako malý štát a nestály člen BR OSN prispieť k riešeniu problémov bezpečnosti v Afrike¹.

Štúdia tiež uvádza niektoré aspekty hlavných výziev subsaharskej Afriky (SSA): decentralizácia politickej a ekonomickej sily, minimalizácia makroekonomického šoku, odstránenie konfliktov prostredníctvom rozsiahleho rozvojového programu. Realizácia týchto krokov si vyžaduje správny spôsob distribúcie zdrojov a verejnej politiky. Správna voľba je však oveľa ťažšia v oblastiach neustále devastovaných konfliktmi.

Počas posledných dvoch dekád je Afrika kontinentom vo vážnej kríze smerujúcej k úpadku [8, s. 337 – 342]. V čase, kedy ostatné regióny sveta zratúvajú svoje zisky a úspechy, Afrika naopak vyčísľuje rastúce straty. Indikátory ľudského rozvoja vo všetkých oblastiach poukazujú na prudký pokles úrovne. Obyvatelia kontinentu sú chudobnejší než boli v 60. rokoch, keď sa zbavili nadvlády koloniálnych veľmocí. Väčšina obyvateľov zarába menej ako jeden dolár denne. Podiel kontinentu na svetovom obchode je rovnako veľmi nízky – tvorí menej ako 2 %.

Je zjavné, že existuje silná spojitosť medzi biedou a konfliktom [6, s. 67]. Africký kontinent bol najviac postihnutý medzištátnymi konfliktami a občianskymi vojnami. Podľa údajov Africkej rozvojovej banky takmer 20 % obyvateľov tohto kontinentu, čo je asi

¹Táto myšlienka sa objavila na workshope, ktorý usporiadalo Ministerstvo obrany SR 29. marca 2006 pod názvom „Subsaharská Afrika: čo môže Slovensko urobiť?“ Na workshope sa objavila zreteľná snaha o formulovanie bezpečnostnej a zahraničnej politiky SR k SSA a možnosť ju realizovať počas členstva v BR OSN – pozn. aut.

150 mil. ľudí, žije v konfliktných oblastiach [10, s. 226]. Tempo rozvoja, ktoré počas prvej dekády nezávislosti ohlasovalo nádejné príznaky pokroku, sa po uplynutí piatich dekád takmer zastavilo. Nahradili ho strašné socio-ekonomické a politické podmienky. Stratené africké socio-ekonomické príležitosti zapríčinili hrozné nočné mory. Miernym úspechom v oblasti politiky bolo, že voľby prebehli v takmer 42 krajinách SSA. Vlna demokratickej tranzície, ktorá sa po páde berlínskeho múru šírila po celom svete, sa dostala aj do SSA. Pred rokom 1989 bolo 38 zo 45 krajín SSA pod autoritárskymi vládami. Dnes väčšina z nich vyskúšala, alebo zažíva politický prechod. Zmena zo zákerného autoritárskeho, či už vojenského alebo civilného režimu k pluralite vytvára iluzórnu nádej, že kontinent dokáže svoje neduhy sám liečiť. Ale široký konsenzus tvrdí, že na to jednoducho nemá kapacity.

Čiastočne boli problémy afrického kontinentu pripisované nedostatkom postkoloniálnych vlád a v menšej miere zásahu vonkajších síl. Prevláda však názor medzinárodných organizácií a multilaterálnych inštitúcií, ktoré spájajú nízku mieru rozvoja Afriky s „nedostatkom investícií a so zlou správou“ [10, s. 226]. Aj keď sa zriedkavo vyskytuje vonkajšia, dosah vonkajších aktérov je obmedzený a selektívny. Spomedzi autorov publikujúcich o postavení afrického kontinentu v svetovej politike napríklad Taylor a Williams upozornili, že reč o okrajovosti kontinentu je nezmysel, pretože kontinent bol dialekticky spojený a ovplyvňovaný medzinárodnými procesmi a štruktúrou medzinárodnej politiky. Závety, ktoré prezentujú Afriku mimo historického kontextu, sú skreslené.

Africká elita by mala stále hľadať alternatívnu cestu, ktorá vedie k rozvoju a bezpečnosti kontinentu. Vzdať sa tejto snahy len urýchľuje rozpad afrického kontinentu ako politického celku. Neúspech Afriky pri zlepšovaní blahobytu a životných podmienok širokého obyvateľstva nespočíva v nedostatku úsilia v minulosti. Od prvej dekády nezávislosti v 60. rokoch sa experimentovalo s niekoľkými kreatívnymi vývojovými trendmi [5, s. 8 – 9]. Tieto snahy nepriniesli požadované výsledky z rôznych dôvodov, ale hlavným bol zlý vývojový predpoklad. Kritickou otázkou je aj to, či NEPAD², ktorý vznikol v roku 2003 ako ďalšie z úsílí Afriky o pokrok v oblastiach bezpečnosti a socio-ekonomického rozvoja, si na kontinente dokáže svoju úlohu splniť. To sa týka rovnako aj americkej iniciatívy pre Afriku. V súčasnosti sa prejavuje aj snaha SR vo vzťahu k Afrike, ktorá sa tiež nevyhne kritike.

²New Partnership for Africa's Development bol vytvorený v Lusake v r. 2001. NEPAD je prvou úprimnou a Afričanmi vytvorenou konštrukciou, ktorá sa snaží redukovat' spoločensko-ekonomické, politické, iné vývojové problémy afrického kontinentu, a zároveň prvou úprimnou protrhovou a neo-liberálnou iniciatívou afrických vodcov. Viď tiež [8].

Ak vezmeme do úvahy súčasné medzinárodné prostredie a dopad globalizácie na Afriku, vyššie zmienené iniciatívy pravdepodobne nebudú slúžiť súčasným ani budúcim bezpečnostným záujmom Afriky. Keď vezmeme do úvahy významné zmeny zapríčinené globalizáciou, javí sa tradičný obsah pojmu „bezpečnosť“ ako nedostatočný. Zameriava sa hlavne na bezpečnosť režimov a teritórií, zanedbávajúc pritom bezpečnosť človeka. Ide o konfrontáciu komplexného chápania bezpečnosti a výzvy, ktorú globalizácia nastolila. Táto štúdia kriticky skúma otázku bezpečnosti v súvislosti s iniciatívou EÚ, AÚ, NEPAD, USA, ale aj SR. Otázka bezpečnosti Afriky navodzuje zmenu v chápaní pojmu bezpečnosť, a to od štátnej alebo teritoriálnej k ľudskej bezpečnosti. Ak iniciatíva menších štátov ako SR zanedbá tieto aspekty pri pokuse o formulovanie zahraničnej a bezpečnostnej politiky, tak tieto štáty len poslúžia záujmu moci pri pokusoch o zmenu neposlušných a slabých režimov pod zámenkou humanitárnej intervencie. Zámery a bezpečnostné opatrenia vykonávané napríklad pod zámenkou boja proti terorizmu a korešpondujúce len so záujmami mocností, nezahŕňajú ľudskú bezpečnosť, ktorá v SSA predstavuje kardinálny problém.

Význam africkej iniciatívy

Spolupráca s AÚ a získanie jej uznania je nesmierne dôležitým krokom zahraničnej iniciatívy v SSA. Spolupráca s regionálnymi alebo subregionálnymi organizáciami by nemala byť nikdy pri takýchto aktivitách zanedbaná, hoci v niektorých prípadoch nemusí byť práve jednoduchá. Nesúdržná proliferácia západných iniciatív by sa mala ukončiť, a bilaterálne či multilaterálne misie by mali hľadať explicitnú podporu AÚ. V každom prípade je dôležité týmto prepojením zabezpečiť adekvátnu politickú legitimitu, ktorá by mohla významne pomôcť úspechu krízového manažmentu.

Africká iniciatíva má veľký význam, ak chceme vidieť pokrok kontinentu. Poznanie afrických podmienok pomôže, aby medzinárodné spoločenstvo splnilo svoju zodpovednosť pomôcť kontinentu obklopenému nepriateľskými podmienkami.³

Po konci studenej vojny bola prevencia afrických kríz viac než zanedbaná. Veľmi špecifické požiadavky SSA vyvstali zo skutoč-

³Podľa údajov Svetovej banky je skutočný africký podiel na svetovom HDP, ktorý nedávno klesol na 2 %, v skutočnosti len 1,7 %. Počas poslednej schôdze ministrov ACP Lomé IV v novembri 1995 boli vytýčené striktné podmienky týkajúce sa dobrého vládnutia, štruktúrálnej stability a zníženia vojenských nákladov – pozn. aut.

nosti, že obzvlášť po konci studenej vojny sú africké spory predovšetkým vnútorného pôvodu a nesúvisia s intervenciou predošlých koloniálnych mocností. Káhirska konferencia v júni 1993 pripustila „niektoré vnútorné faktory a línie, ktoré záporne prispeli k súčasnému stavu kontinentu“, hlavne „spory medzi africkými krajinami“.⁴

Niektoré západné krajiny už prispeli jednotlivo k úsiliu minulej OAU (*Organization of African Unity*) alebo súčasnej AÚ, no financovali a inak prispievali len do čiastkových programov.⁵ Otázka, ktorá stále vyžaduje konceptuálnu analýzu a politickú odpoveď, je výzva afrických štátov pre zaistenie rozumnej vonkajšej spolupráce.

Mechanizmus AÚ je nedoceneným nástrojom kontinentálneho vývoja. Ale pokiaľ subregionálne a celoafrické orgány nedokážu vytvoriť vhodné podmienky pre činnosť krízového manažmentu vrátane obranyschopnosti, Európa bude jedinou zárukou pomoci v prípade protidemokratického prevratu, pri ochrane slabej krajiny proti silnejšiemu susedovi či pri jednaní s dôsledkami humanitárnych tragédií. Ako tvrdil Viliam Pfaff: „Európania poznajú oblasť lepšie než Američania. Somálsky prípad bol smutnou ilustráciou tohto faktu.“

Obzvlášť po neúspechu v Somálsku USA redukovali svoje priame zásahy v Afrike a nie sú ani ochotní „ujat’ sa vedenia a niest’ hlavný podiel záťaže v tomto smere“. [20] Ba čo viac, USA nemajú záujem poskytnúť inú ako len politickú iniciatívu,⁶ neposkytnú výrazné peňažné alebo armádne prostriedky pre podporu OSN či africkej sily pri riešení vlastnej krízy, ani sa v prípade potreby vojensky nezúčastnia na možných zásahoch spoločne s Afričanmi.

Hlavnou spornou otázkou sa zdá byť definícia vyššej moci, ktorú „kolektívny konsenzus“ Afričanov považuje za dostatočnú na to, aby povolila princíp nezasahovania a tým umožnila získanie širokej akceptácie.

V novembri 1994 francúzska a britská tlač identifikovala v súvislosti s narastajúcimi problémami bezpečnosti v SSA štyri fázy riešenia kríz⁷: varovný systém, preventívna diplomacia, tréning a predbežné zhromaždenie potrebných materiálov a nakoniec urgentné rozmiestnenie dozorných síl ešte v začiatku konfliktu v záujme zachovania mieru. Vo všetkých fázach majú výsostný význam vzťahy medzi AÚ a OSN, so Západoeurópskou úniou

⁴Podľa nigérijského vodcu Oluseguna Obasanja je Afrika poznačená problémami štruktúry a vodcovstva od nezávislosti až po súčasnosť – pozn. aut.

⁵USA s projektom o hodnote 1.5 mil. USD, Švédsko s ad hoc seminárom pre pracovníkov tohto „mechanizmu“, atď. – pozn. aut.

⁶Napríklad konferencia, ktorá sa konala vo Washingtone v máji 1995 a v Bruseli v januári 1996 ohľadom priblíženia sa k hlavným donorským krajinám vrátane Austrálie, Kanady a Japonska, aby bolo možné koordinovať medzinárodnú pomoc pre mierové misie v Afrike – pozn. aut.

⁷Dva štáty, ktoré patria k stálym členom BR OSN, vyjadrili svoj záujem o globálnu zodpovednosť. Nedávno predstavili spoločnú iniciatívu poslať z WEU skupinu vojenských expertov do Afriky ako poradcov, ale zároveň aj na to, aby preskúmali vážnosť bezpečnostných problémov – pozn. aut.

(WEU) ako aj s EÚ, ktorá má rozhodujúcu schopnosť mobilizovať európsku podporu a koordinovať európsku pomoc.

Záujmy Európanov v Afrike

Hoci Afrika nie je prioritou bezpečnostného záujmu EÚ, ani jej jednotlivých členských štátov, prejavujú očividné záujmy jednotlivých štátov EÚ v SSA. Dôvody záujmu sú rôzne. Dokonca môžu byť mimo pocitu zodpovednosti za súčasný stavu regiónu. Záujem môže byť nielen úprimný, ale aj falošný. Preto by EÚ mala prijať spoločnú zahraničnú a bezpečnostnú politiku v oblasti prevencie a riešenia konfliktov. Dôvody záujmu Európanov o Afriku a ich prípadnej intervencie môžeme zoskupiť do troch kategórií: hodnoty, bezpečnostné záležitosti a zmes národných a nadnárodných záujmov EÚ spojených s európskou túžbou po postavení svetovej mocnosti.

Hodnoty smerujú k expanzii európskych demokratických ideálov do Afriky a celého sveta prostredníctvom intervenčných zá-krokov. To znamená, že Európa neposkytne asistenciu africkým režimom, ak oni neakceptujú tieto demokratické ideály, ako tvrdil bývalý francúzsky prezident Francois Mitterrand.⁸

Čo sa týka bezpečnostných otázok, hoci zo strany štátov SSA neexistuje žiadna priama vážna hrozba pre EÚ, niekoľko výziev bolo v posledných rokoch postačujúcou zámienkou pre zásah členských krajín. Hlavnou zámienkou intervencie je to, že sa európske štáty obávajú o bezpečnosť svojich občanov pôsobiacich v Afrike, ktorí v prípade krízy od svojej vlády žiadajú ochranu alebo prípadnú evakuáciu.

Čo sa týka národných a nadnárodných záujmov, okrem všeobecného európskeho záujmu o stabilitu v Afrike existujú aj špecifické hospodárske záujmy týkajúce sa SSA, ktoré by v prípade krízy boli ohrozené. SSA (vrátane Južnej Afriky) prispieva takmer 4 – 5 % k zahraničnému obchodu EÚ a je dôležitým dodávateľom surovín pre niektoré európske krajiny.⁹

Africká agenda EÚ (reálne vytvorenie spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky k Afrike by bolo v súčasnosti príliš ctižiadostivé a ani slovenská iniciatíva by nebola mimo tohoto kontextu) by sa teda skôr mala špecificky zamerať na upevnenie úsilia AÚ pri jej snahe o vytvorenie bezpečného prostredia v Afrike.

⁸Na konferencii hláv štátov v La Baule, ktorá sa konala v júni 1990 – pozn. aut.

⁹Podľa Eurostatu v období 1989 – 1993 ropa a diamanty z krajín Afriky, Karibiku a Pacifiku (ACP) tvorili vyše tretinu dovozu EÚ – pozn. aut.

Rovnakého názoru je aj komisia „Echo“, ktorá v rámci poskytovania humanitárnej pomoci pripustila, že Európa by mala hlavne prispieť k stimulovaniu, obhajovaniu, vnímaniu a podporeníu africkej obrannej schopnosti skôr, ako budú konflikty a krízy eskalovať. Tu by mohla prispieť aj WEU formou poradenstva v oblasti skorého varovania, poskytnutím zariadenia a organizovaním tréningov.

Ak zoberieme do úvahy možný zásah NATO v SSA, je veľmi pravdepodobné, že by v súčasnej situácii vyvolal nechcené komplikácie.¹⁰

Zmena vnímania pojmu bezpečnosti

V súčasnosti sa bezpečnosť stáva centrálnou otázkou medzinárodných vzťahov. Štáty ako dominantní medzinárodní aktéri kladú mimoriadny dôraz na bezpečnosť pri formovaní zahraničnej politiky. Tento prístup sa stáva bežnou praktikou vyspelých štátov najmä od 11. septembra 2001. Vyspelé štáty urobia všetko, čo je v ich silách, aby zaistili spoľahlivú vnútroštátnu bezpečnosť. Súčasťou jej zabezpečenia je i snaha o odstránenie vonkajších hrozieb. Tento princíp je podstatnou myšlienkou koalície bojujúcej proti hrozbe svetového terorizmu vedenej USA. Tendencie amerických neokonzervatívov a unilateralnosť snahy americkej vlády generovali však aj otázky, či je koalícia vôbec oprávnená na to, aby jej členovia spolu vstúpili do vojny proti terorizmu ako takému, alebo či je terorizmus len zámienkou na presadzovanie amerických ambícií. No napriek neefektívnosti tejto koalície z dôvodu amerického unilateralizmu jej prioritným zámerom bola riešenie otázok bezpečnosti.

Pre SSA sa stáva prvoradou úlohou znovuoobnovenie a stabilizovanie vojnami zničeného afrického hospodárstva. Tento krok je nutný najmä v krajinách zdevastovaných vojnami, ako sú Angola, Etiópia, Eritrea, Guinea-Bissau, Mozambik, alebo Somálsko. Tieto krajiny kedysi veľmi rozhodne prispôbovali svoje hospodárstvo a politiku sovietskemu modelu. Očakávaný rozvoj sa nedostavil a nastúpilo sklamanie. Budúcnosť týchto štátov závisí na ich snahe nájsť vhodné politické usporiadanie, ktoré by mohlo zabezpečiť perspektívu hospodárskeho rozvoja. Dnes sa nachádzajú v subsaharskej Afrike mnohé krajiny s častými a pretrvávajúcimi konfliktami. Vojna a neistota, ktorá sa s ňou spája, ničia život, hospodárst-

¹⁰Pozorovatelia, ktorí nemajú záujem zapojiť sa do operácie NATO, sa pravdepodobne budú chcieť zúčastniť napríklad s nordickými rezervnými silami pre zachovanie mieru – pozn. aut.

vo, prakticky eliminujú možnosti prílevu zahraničného kapitálu do poľnohospodárstva a priemyslu a bránia dlhodobému rozvoju. Dominujú krátkodobé hospodárske aktivity, aj to iba v bezpečných oblastiach. Ťažba nerastného bohatstva môže pokračovať, ak sa nachádza v chránenej oblasti, alebo v prípade, že ho proti sebe bojujúce strany chránia, aby ho po víťazstve mohli využívať.

Výzvy pre SSA spočívajú najmä v riešení čerstvých povojnových humanitárnych a bezpečnostných problémov a v odstránení chudoby. Pokiaľ ide o prvý bod, treba oživiť vojnou zdrvenú populáciu, zabezpečiť jej prísun stravy a uspokojenie základných potrieb, odzbrojiť, demobilizovať a integrovať bojovníkov či odstrániť míny a nevybuchnutú muníciu. Dlhodobé riešenie problematiky chudoby závisí od efektívnosti ľudského a sociálneho kapitálu a jeho prístupu k infraštruktúre, od politického rámca usmerňujúceho investície, ale aj od kvality inštitúcií a legálneho rámca.

Vonkajšia pomoc je pre SSA veľmi cenná, ale sama osebe nezaručuje úspech a rozvoj. Úspech závisí predovšetkým na činnosti domácich aktérov: spoločnosti, podnikateľoch a štáte. V SSA sú ale spoločnosti chudobné, súkromné sektory jednotlivých štátov sú nerozvinuté a štátny kapitál je príliš chabý. V tomto kontexte je zaujímavé, že i malé štáty ako SR, ktoré sa nachádzajú uprostred svojich vlastných problémov súvisiacich s prebiehajúcimi reformami, sa snažia komunikovať svoje skúsenosti a deliť sa o svoje prostriedky s regiónom v núdzi.

Bezpečnosť režimu versus ľudská bezpečnosť

Po konci studenej vojny a v súčasnom medzinárodnom prostredí, v ktorom dominujú sily globalizácie, sa výrazne zmenila klíma bezpečnosti väčšiny rozvojových štátov. Zdá sa, že bezpečnosť štátu ako tradičné jadro významu pojmu bezpečnosť, sa dlho neudrží, pretože prekáža komplexnému chápaniu bezpečnosti. V africkom kontexte by preto mala byť základným referenčným rámcom bezpečnosť ľudská.

Bezpečnostné problémy dnešnej Afriky pútajú pozornosť odbornej verejnosti z viacerých dôvodov. Po prvé, Afrika predstavuje vrchol špirály krvavých občianskych vojen a konfliktov, hlavne od konca studenej vojny. Po druhé, v Afrike sa výrazne prejavujú obrovské straty ľudských životov, sociálne problémy a narušenie

infraštruktúry v postkonfliktných podmienkach. Po tretie, pretrváva obava, že by spory mohli zastaviť proces rozvoja na kontinente. Tieto komplexné bezpečnostné problémy sa prejavujú v najmenej priaznivom momente, kedy je štátna bezpečnostná infraštruktúra sama oslabená, keď mnohé novovzniknuté skupiny zasahujú štátnu moc a hrozia povstaním a nové vojny v Afrike vznikajú s perspektívou „nekonečného“ konfliktu spojeného s plienením a čiernym obchodom.

Spornou otázkou je to, ako by štát mal chrániť ľudí a aké záväzky by mali mať ľudia voči svojmu štátu. Odpoveď na túto otázku si žiada preskúmanie postoja NEPAD, AÚ, OSN, EÚ, USA či SR k ľudskej bezpečnosti v súvislosti s bezpečnostnými problémami dnešnej Afriky. Zmyslom ľudskej bezpečnosti je ochrániť ľudí od hrozieb, prírodných či spoločenských a umožniť jednotlivcom a spoločnosti, aby mohli konať vo vlastnom záujme [cit. in 16, s. 187]. Tak ako v prípade iných pojmov bezpečnosti: štátnej, hospodárskej alebo potravinovej, zmyslom pojmu ľudskej bezpečnosti je ochrana. Boyd [3, s. 115] definoval ľudskú bezpečnosť ako „schopnosť sebarealizácie v bezpečnom prostredí, ktoré zahŕňa sedem nasledovných rozmerov: ekonomická, potravinová, zdravotná, environmentálna, osobná, spoločenská a politická“.

V krajinách, kde boli dlhšie páchané zverstvá proti civilnému obyvateľstvu, je zabezpečenie trvalej ľudskej bezpečnosti ťažko dosiahnuteľné aj po nastolení novej vlády a mierovom ukončení konfliktov. Medzinárodné humanitárne úsilie aktívne počas vojny sa po jej skončení obvykle značne redukuje. To zvýši zraniteľnosť krajiny voči rôznym hrozbám, vrátane možnosti obnovenia vojny. O takýchto prípadoch nedávno informovala International Crisis Group [11], ktorá na základe konkrétnych príkladov Libérie a Sierra Leone navrhuje trvalú medzinárodnú podporu pre povojnové krajiny. Malo by ísť o dlhodobú, 15 – 25-ročnú podporu, ktorá by zabránila opätovnému vypuknutiu krvavých občianskych vojen [13].

Vnútorní a vonkajší aktéri ľudskej bezpečnosti v Afrike

Miera schopnosti afrických štátov v štruktúre NEPAD reagovať na naliehavé sociálne otázky týkajúce sa blahobytu a prežitia obyvateľov Afriky bude definovať kvalitu ľudskej, sociálnej a štátnej

bezpečnosti SSA v blízkej budúcnosti. Rovnako veľkú zodpovednosť má aj AÚ. Je dôležité spomenúť, že pri zakladaní AÚ bola bezpečnosť jednou z prioritných otázok. Únia vznikla s vedomím, že jej úspechy budú závisieť od jej schopnosti vytvoriť podmienky pre upevnenie mieru a stability na kontinente. V čase vzniku AÚ v roku 2000 bol africký kontinent sužovaný hrozbou mnohých vnútorných sporov a občianskych vojen.

NEPAD je označovaný ako „odvážna“ štruktúra pre svoj zámer „posunúť africký kontinent z krízy minulých štyridsiatic rokov k obnoveniu rozvoja“ a zároveň je považovaný za „poslednú nádej Afriky zvrátiť jej sklznutie do bezvýznamnosti“ [5, 8]. NEPAD je ovplyvňovaný neoliberalnou ideológiou a jeho činnosť s ňou veľmi súvisí. Táto „posadnutosť neoliberalizmom a snaha integrovať Afriku do nespravodlivého globálneho trhového systému“ vyvolali kritiku na rôznych javiskách, vrátane afrického sociálneho fóra, ktoré sa konalo v Bamako v Mali v januári 2002 [14, s. 394]. Kritika NEPAD sa dotýkala hlavne jeho prijímania logiky neoliberalizmu napriek diskreditácii tejto ideológie pre jej žalostné výsledky po celej Afrike. Bez ohľadu na trblietavý povrch, neoliberalizmus iba prehľbuje hlboko zakorenené krízy spoločnosti v Afrike tým, že namiesto sľubovaného zmiernenia chudoby naopak tlačí ľudí do slučky chudoby [14, s. 394]. NEPAD je obviňovaný, že ponúkol Západu príležitosť pokračovať s vykorisťovaním Afriky a dáva mu priestor na pokračovanie dominancie [14, s. 401].

Ako sme uviedli, NEPAD vidí Západ ako jediný vzor hospodárskeho, sociálneho a politického rozvoja. Neberie do úvahy žiadnu inú možnosť vývoja okrem tej, ktorú Západ vpašoval do Afriky. Hoci sa NEPAD pokladá za samostatnú Afričanmi vytvorenú konštrukciu, kritici tvrdia, že je stále ovplyvňovaný záujmami svojich partnerov. V tejto súvislosti bol NEPAD označený za „západného vlka v africkej ovčej koži“ [1, s. 1454].

Lojalita, ktorú NEPAD prejavuje k centrálnej doktríne neoliberalnej ideológie, evokujú otázku, do akej miery by mohla slúžiť jeho iniciatíva ako základ optimizmu v otázkach budúcnosti Afriky [17, s. 20]. Takisto vonkajšie iniciatívy, ktoré sú zafarbené neoliberalnou agendou, zahŕňajú v sebe nemálo pochybností. Olukoshi potvrdil, že „niektoré veľké túžby, ktoré sú zakotvené v dokumentoch NEPAD, vyzerajú zásadne zafarbené neoliberalnými tónmi. Prejavuje sa to v oblasti ekonomickej a politickej agendy jeho

vrcholného riadenia, ktorý smeruje k neoliberalnej ekonomike“ [17, s. 21]. Ak NEPAD nebude mať kritický prístup voči marginalizácii Afriky, ale aj voči „problémom spojeným s dnešným svetovým systémom“, potom je určený na zánik. [17, s. 27].

Americké veliteľstvo US European Command (EUCOM) [15], ktoré má oblasť zodpovednosť voči takmer 37 zo 48 krajín SSA, je strategickým centrom USA v týchto oblastiach. Aj keď SSA nie je prioritou ani pre USA a ich spojencov, udalosti v Afrike požadujú výraznú angažovanosť a zdroje z ich strany. Nový prístup k formulácii zahraničnej politiky USA viedol ministerstvo obrany k „novej bezpečnostnej agende“, ktorá sa zameriava na podporu demokratizácie a ľudských práv, oživenie regionálnych bezpečnostných plánov a riešenie sporov, zmiernenie utrpenia humanitárnou asistenciou a povzbudenie ekonomického a sociálneho vývoja. Obzvlášť v tomto čase nebude jednoduché splniť ciele agendy s limitovanými zdrojmi a USA, medzinárodné spoločenstvá a sami Afričania budú musieť hľadať inovátno a tvorivé riešenia vážnych problémov kontinentu. Dôraz musí byť kladený na spoluprácu, ale aj na komparatívnu výhodu. Najviac dôležité je uvedomiť si, že riešenie sporov alebo ekonomický pokrok sa nedajú importovať: Afričania sa sami musia ujať vedenia pri riešení svojich problémov.

Stále však africký kontinent bude potrebovať každú zahraničnú asistenčnú aktivitu pri riešení svojich hlboko zakorenených problémov a je nadmieru dôležité rozpoznať a odstraňovať nedostatky politiky zahraničných aktérov voči Afrike.

Implikácie pre Slovensko

Prakticky každý člen EÚ nedávno zasiahol v Afrike mierovou misiou a humanitárnou či rozvojovou pomocou, v rámci poskytnutia podpory tranzície alebo tvorby normalizovaných armád. Europeizácia národnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky členov EÚ vrátane línií zameraných na SSA je komplikovaný proces, v rámci ktorého sa kľúčové krajiny EÚ musia vzdávať svojho tradičného a na individuálnych záujmoch postaveného prístupu. Nové členské krajiny musia naproti tomu svoje záujmy a možné perspektívy ešte len hľadať a aktívne formovať.

Zahraničná politika EÚ vo vzťahu k SSA by sa mala sústrediť podporu konsolidácie množstva prechodných procesov a odstra-

ňovanie kríz v ich počiatkovej fáze. Ťažkosti, ktoré sa v súčasnosti vyskytujú pri prechode k demokracii a bezpečnostných krízach, majú politické, ekonomické a vojenské aspekty: to je prípad Angoly, Rwandy, Burundi a ďalších krajín SSA. EÚ by preto mala prijať koordinovanú a komplexnú odpoveď na tieto výzvy – čo je teoreticky najvhodnejší a racionálny krok, ale prakticky únia naň ešte nie je dostatočne pripravená.

Snaha o vytvorenie národnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky voči SSA tak znamená aj v prípade SR možnosť prispenia členského štátu k zjednocovaniu politiky únie. V prípade spoločného a koordinovaného prístupu členských štátov je väčšia nádej na úspech národnej politiky. Vytvorenie zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR a reakcia na možné hrozby z afrického kontinentu (napr. imigrácia, terorizmus) si teda žiadajú zváženie štyroch bodov:

1. Je dôležité pripraviť zahraničnú a bezpečnostnú politiku SR voči Afrike v súlade a v nadväznosti na zahraničnú politiku EÚ. Takáto snaha by mala posilňovať trend vytvárania spoločnej európskej politiky zasahovania v Afrike. Spoločný prístup zaručí, že všetky typy operácií vrátane vojenských budú odrážať jasné politické ciele a budú prebiehať v súlade s deklarovanými demokratickými hodnotami. Zásah v Afrike by mal byť podložený SZBP, ktorá by mala určiť jeho smerovanie a dať mu legitimitu. Akýkoľvek intervenčný zásah v Afrike by podľa tejto logiky mal prebehnúť na základe spoločnej európskej politiky krízovej prevencie.

Po druhé, je potrebné brať do úvahy aspekt členstva SR v NATO. Nedostatky v Európskej bezpečnostnej a obrannej politike (ESDP) môžu spochybňovať politické rozmery integrácie EÚ, ale vedú zároveň k urovnaniu transatlantických vzťahov. To privádza členské krajiny ku spoločnej bezpečnostnej a obrannej politike napriek tomu, že politické pole EÚ nie je na tento zámer dostatočne pevné. Logika integrácie EÚ spočíva v eventuálnej supranacionalizácii obrany. NATO dodržiava tradičnú medzivládnu obrannú štruktúru, no deficit má v oblasti modelu spoločného rozhodovania. Najväčší člen NATO – USA – by bol vzhľadom na svoju veľkosť len ťažko súčasťou nejakého supranacionálneho zriadenia. Socializačný prvok sa síce prejavuje aj v niektorých zložkách NATO, no väčšinu zložiek udrží spolu len konsenzus. Dosiachnutie konsenzu rôznymi prostriedkami môže byť hlavným spôsobom rozhodovania v oboch organizáciách.

Po tretie, SR je v súčasnosti dočasným členom BR OSN. Nepomohla by táto priaznivá okolnosť pri vytvorení takej zahraničnej a bezpečnostnej politiky, ktorá by mohla evokovať významné zmeny v SSA? Medzinárodná legitimita akejkoľvek operácie musí byť vždy zreteľná a každý zásah by mal prebiehať pod záštitou OSN a to by mala SR podporiť, kým má možnosť ovplyvňovať dianie v BR OSN.

Po štvrté, pri koncipovaní zahraničnej a bezpečnostnej politiky voči SSA by SR malo brať do úvahy rozsah priorit (ak je vôbec nejaký) voči africkým regionálnym organizáciám, akými sú AÚ a NEPAD.

Iniciatíva slovenskej zahraničnej a bezpečnostnej politiky sa teda nezaobíde bez toho, aby SR využila svoje aktuálne členstvo vo všetkých troch rozhodujúcich štruktúrach EÚ, NATO a BR OSN a hrala tak významnú rolu koordinátora pri zblížovaní dôležitých medzinárodných aktérov s africkými regionálnymi štruktúrami i navzájom a pri usmerňovaní ich pomoci pre nutnú endogénnu politickú udržateľnosť a pre operačnú efektívnosť počas prípadných kríz v Afrike.

ZDROJE

- [1] Abrahamsen, Rita: *The Power of Partnerships in Global Governance*, *Third World Quarterly*, 25, 8, 2004, s. 1453 – 1467.
- [2] Addison, Tony: *Underdevelopment, Transition and Reconstruction in Sub-Saharan Africa*, working paper, United Nations University.
- [3] Boyd, Rosalind: *Gender and Human Security Issues: Building a Programme of Action-Research*, *Development in Practice*, February 2005, s. 115 – 121.
- [4] Cooper, F.: *What is the Concept of Globalisation Good For? An African Historian's Perspective*, *African Affairs*, 100, 2001.
- [5] Diescho, Joseph: *Understanding the New Partnership for Africa's Development*.
- [6] Fayemi, Kayode – Hendickson, Dylan: *NEPAD: The Security Dimension (Briefing)*, *Democracy and Development*, *Journal of West African Affairs*, 17, 1, 2002, s. 67 – 68.
- [7] Field, Shannon: *Introduction*, in: Shannon Field, *Peace in Africa: Towards A Collaborative Security Regime*. Johannesburg, South Africa: Institute for Global Dialogue, 2004, s. 19 – 26.
- [8] Gberie, Lansana: *Africa: The Troubled Continent*, *African Affairs*, 104, 415, 2005, s. 337 – 342.
- [9] Herbst, Jeffrey, and Greg Mills, *The Future of Africa: A New Order in Sight?* [Adelphi Paper 361]. OUP: Oxford 2003.
- [10] Ihonvbere, Julius O.: *Africa and the New World Order*. New York: Peter Lang, 2000.

- [11] Ilorah, Richard: NEPAD: The Need and Obstacles, African Development Bank, 2004, s. 223 – 251.
- [12] International Crisis Group (ICG): Liberia and Sierra Leone: Rebuilding Failed States, ICG Africa Report No. 87, 2004, Dakar/Brussels.
- [13] Manning, Carrie: The Politics of Peace in Mozambique: Post-Conflict Democratisation (1992 – 2000), Westport, CT. and London: Praeger, 2002.
- [14] Mbaku, John Mukum: NEPAD and the prospects for development in Africa, International Studies, 41, 4, 2004, s. 387 – 409.
- [15] Metz, Steven: Refining American Strategy in Africa, U.S. Army War College, Strategic Studies Institute, February 2000, s. 31.
- [16] Oberleitner, Gerd: Human Security: A Challenge to International Law?, Global Governance, 11, 2005, s. 185 – 203.
- [17] Olukoshi, Adebayo: Governing the African Development Process: The Challenge of the New Partnership for Africa's Development, in: Hansen, Holger Brent – Johannsen, Maj-Britt, eds.: The Challenge of the New Partnership for Africa's Development, University of Copenhagen North/South Priority Research Area: Copenhagen 2003, s. 11 – 44.
- [18] Sabelo, J. Ndlovu-Gatsheni: Putting People First – from Regime Security to Human Security: A Quest for Social Peace in Zimbabwe, 1980 – 2002, in: Nhema, Alfred G.: The Quest for Peace in Africa: Transformations, Democracy and Public Policy, Addis Ababa: International Books with OSSREA, 2004, s. 297 – 322.
- [19] Vavrynen, Raimo: Concept of Security Revisited, Mershon International Studies Review, 39, 2, October 1995, s. 259 – 262.

